
NATO i vanjska politika SAD: Povodom pedesete godišnjice formiranja, kosovske krize i novoga strategijskog koncepta

---

ANTE BARIŠIĆ*

Sažetak

Autor analizira proces demokratizacije međunarodnih odnosa i daljnju izgradnju međunarodnog poretka nakon okončanja razdoblja bipolarne konfrontacije te uspostave odnosa suradnje u svjetlu promijenjene uloge glavnih aktera u pristupu rješavanju posthladnoratovskih kriza koje ugrožavaju mir i stabilnost u svijetu. Polazeći od kratkog prikaza geneze nastanka američke vanjske politike nakon Drugog svjetskog rata do početka razdoblja hladnog rata te formiranja NATO-a, autor naglašava da su današnje bitne teme međunarodnog poretka, njegovih struktura, intervencionizma i uporabe sile za postignuće političkih ciljeva već bile raspravljene. Odgovori koji su tada ponudeni postali su okvir i podloga svjetske politike do kraja osamdesetih godina. No, bez svijesti o kumuliranom efektu tih odgovora na suvremene pristupe rješavanju posthladnoratovskih kriza nije moguće niti ozbiljno promatrati ulogu i ponašanje pojedinih glavnih aktera u rješavanju kosovske krize.

Očuvanje mira i stabilnosti u svijetu poslije hladnog rata u uvjetima suradnje i partnerstva uvjetuje pronalaženje pravog pristupa i odgovarajućeg načina rješavanja kriza izazvanih raspadom komunističkih federacija. Riječ je o nužnosti uklanjanja imperijalnih politika i poredaka, dovršetka procesa geopolitičke konsolidacije i izgradnje sustava nezavisnih i suverenih država na demokratskim i tržišnim načelima u srednjoj i istočnoj Europi te na euroazijskom kontinentu u cjelini. Nova politička vodstva, mahom lijeva, u zemljama koje razvijaju transatlantsko savezništvo kroz vojnopolitički okvir NATO-a polazeći od istih vrednota, načela i ciljeva već više od pedeset godina, preko krize na Kosovu razvijaju odgovarajuće strategije za rješavanje posthladnoratovskih kriza, uvažavajući iskustva iz prethodnog razdoblja.

Uvod

Kraj razdoblja hladnog rata u međunarodnim odnosima i procesi demokratizacije stavili su u posve drukčiji položaj sve aktere međunarodnog poretka, dok je promijenjena narav prijetnji svjetskom miru i sigurnosti u posthladnoratovskom razdoblju uv-

* *Ante Barišić*, asistent Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetima Komparativna politika i Suvremeni politički sustavi.

jetovala potrebu redefiniranja starih pristupa, politika i struktura. Prilagodba novonastalim uvjetima odvija se kroz cijelo posljednje desetljeće dvadesetog stoljeća u ozračju pokušaja zemalja koje su zainteresirane za očuvanje međunarodnog poretka da riješe postojeće krize te stvore pretpostavke za uspostavu mira i stabilnosti u svijetu na novim, demokratskim osnovama. Da bi se u cijelosti razumjelo proces adaptacije pojedinih aktera međunarodnih odnosa na novo posthladnoratovsko stanje, nužno je iznova iz današnje perspektive propitati i vrednovati stare teme i rješenja.

Ključna je teza ovog rada da je u slučaju raspada i nestanka jugoslavenske države u posthladnoratovskom razdoblju na djelu dovršetak procesa demokratizacije koji je u srednjoj i istočnoj Europi započeo izbijanjem Prvog svjetskog rata. Riječ je o izgradnji međunarodnog poretka na načelima europskog sustava nacionalnih država u ovom dijelu južne srednje Europe i ima sva obilježja procesa geopolitičke konsolidacije popraćene militarizmom. Uspostava europskog sustava nacionalnih (ne nužno i etnonacionalističkih), suverenih država, utemeljenog na načelima Westfalskog mira potpisanog 1648. godine, poprimila je institucionalni oblik moderne demokracije koja se kristalizirala u ljušturi teritorijalizirane nacionalne države. Proces demokratizacije u sebi je uključivao jačanje institucija suverene državnosti i nacionalne izgradnje, pa je tako moderna nacionalna država postala inkubator za ozbiljenje demokratskog projekta. Suvremena temeljna načela i praksa liberalne demokracije gotovo su isključivo povezani s institucijom suverene teritorijalizirane nacionalne države.

Demokratski mir u posthladnoratovskom svijetu pretpostavlja demokratske, a ne autoritarne oblike vladavine, jer, po definiciji, autoritarno unutarnjopolitičko uređenje i stanje zakonito završava u agresivnom ponašanju takve države u međunarodnim odnosima. Vodeći agresivnu vanjsku politiku pojedine države i njihova politička vodstva ugrožavaju mir i stabilnost u svijetu, zbog čega ih je prijeko potrebno izolirati i neutralizirati svim raspoloživim sredstvima. Širenje demokracije u svijetu ovisi o miru u svijetu pa se institucionalizacija globalnog demokratskog mira poslije okončanja hladnoratovskog razdoblja provodi kao proces daljnje izgradnje, razvoja, jačanja i širenja međunarodnog poretka na razini pristupa, načela, politika i struktura. Osim toga, promijenjena narav posthladnoratovskih kriza nosi sobom potrebu razvijanja drukčijih načina pristupa i njihova rješavanja, što onda uvjetuje i redefiniranje načina uporabe resursa, sredstava, tehnologija i taktika koje stoje na raspolaganju za postizanje postavljenih ciljeva svjetske politike.

Transatlantski vojno-politički savez, kakav je NATO, zajedno s drugim odgovornim akterima zapadnoeuropskog poslijeratnog razvoja, doveo je do pacifikacije i ujedinjavanja zapadne Europe u razdoblju hladnog rata. Onog trenutka kad je dokinuta hladnoratovska faza svjetske politike stvorene su potrebne pretpostavke za uređenje najprije srednje Europe, a odmah zatim i područja istočne Europe na identičnim osnovama. U međuvremenu, zahvaljujući autonomnim unutarnjim procesima, došlo je i do promjena u samim temeljima zapadnoeuropskih i transatlantskih integracija. Naime, načela demokracije i građanskog društva danas se razumijevaju na način koji traži utvrđivanje drukčijeg odnosa između suverene nacionalne države i tih načela, poglavito u sferi ekonomije i pitanju ljudskih prava. Prevlast demokratizacije kao svjetskopovijesnog procesa te rekonstitucija države i društva na demokratskim temeljima ponajprije, međutim, započinje i mora se dovršiti u području i na pitanjima položaja i uporabe

vojne sile i oružane moći. Demilitarizaciju i ukidanje represije na unutarnjopolitičkoj razini prati napuštanje starih geopolitičkih i realističkih pristupa i koncepata o svijetu podijeljenom na veći broj suverenih nacionalnih država koje bi, eventualno, trebale biti ili jesu demokratske iznutra, dok u međunarodnoj areni i uvjetima nesavršena svijeta i militarizirane anarhije ulaze u međusobne odnose na podlozi igara moći.

Imajući u vidu presudnu važnost uloge i utjecaja koji danas, kao i posljednjih pola stoljeća, u međunarodnim odnosima i svjetskoj politici ostvaruju Sjedinjene Države, posve je prirodno istražiti i ukratko prikazati genezu američke vanjske politike. Globaliziranje američke vanjske politike, zasnovane na najvišim demokratskim vrednotama i iz njih izvedenim načelima, odvijalo se u konkretnom svjetskopovijesnom kontekstu koji je, pak, činio okvir za unutarnjopolitičku debatu. Kontinuirana rasprava koja se vodila u presudnim trenucima američke i svjetske povijesti s manjim ili većim intenzitetom, određujuće i usmjeravajuće je djelovala ne samo na američko političko vodstvo već i na sve ostale aktere međunarodnih odnosa. Utoliko je za cjelovitije razumijevanje suvremenih procesa od iznimne važnosti precizno razložiti i rekonstruirati tadašnje odnose i stavove spram bitnim temama rata i mira, te uređenja svijeta.

Prva velika tema o kojoj se vodi rasprava na podlozi najviših demokratskih vrijednosti i načela, a u svjetlu različitih praktičnih politika koje se povijesno primjenjuju, tiče se problema intervencionizma i uporabe sile u međunarodnim odnosima. Je li i pod kojim uvjetima prihvatljiva uporaba sile u svijetu, tko donosi odluke i preuzima odgovornost o tome te može li se dopustiti miješanje iz bilo kojih razloga u unutarnje poslove pojedinih suverenih država? Druga tema tiče se temeljnih načela funkcioniranja međunarodnog poretka, uspostave i izgradnje njegovih struktura u svjetlu činjenice nepostajanja svjetske nadvlade. Konačno, procesi demokratizacije međunarodnih odnosa nose sobom nužnost geopolitičke konsolidacije kao one neizostavne etape završnoj fazi demokratske konsolidacije, koja pretpostavlja uvođenje europskog sustava nacionalnih država u pojedina područja svijeta u kojima je dotad prevladavao imperijalni ili diktatorski oblik političke vladavine. Pitanje načina, taktike ili metode tranzicije, tj. mirnog ili revolucionarno-nasilnog puta iz autoritarno-imperijalne u demokratsku formu vladavine, u velikoj je mjeri zaokupljalo sve sudionike rasprave koja se vodila prije pedeset godina, jednako kao što se to događa i danas, ovaj put u uvjetima svekolike globalizacije.

NATO i proces geopolitičke konsolidacije južne srednje Europe

Sve navedene ključne teme američke vanjskopolitičke debate iznova su aktualizirane onog časa kad je, za mnoge neočekivano, došlo do kraja hladnoratovskog razdoblja u međunarodnim odnosima. U međuvremenu, posebnu dinamiku u raspravu unijelo je pitanje uključivanja NATO-a u kosovsku krizu te iznenada iskrsla potreba da se u novim uvjetima odredi njegova uloga i zadaća. Prijelaz iz autoritarnog, komunističkog poretka u demokratski u svakoj od novih država srednje i istočne Europe, započet potkraj osamdesetih godina, u nekim je slučajevima popraćen i nužnošću demontaže imperijalnih država i napuštanja odnosa ovisnosti i nesloboda u korist uspostave sustava nacionalnih, suverenih demokratskih država. Naime, vrlo brzo je postalo jasno da suradnja na izgradnji novog poretka među nacijama na novim demokratskim temeljima u

jugoslavenskom slučaju nije moguća. Uslijedila je polarizacija politika na jugoslaven-skom mikroplanu, već viđena u hladnoratovskom razdoblju na globalnoj razini, čime su započeli inverzni procesi u odnosu prema posthladnoratovskom europskom i svjetskom razvoju. Kako su se procesi unutar jugoslavenskog državnopravnog okvira odvijali u anarhičnom okruženju, koji je u bitnom oblikovalo i uzrokovalo stanje posthlad-noratovskog vakuuma u međunarodnoj zajednici, zajednički cilj svih aktera jugosla-venske drame bio je preživljavanje, a moć i sila sredstvo kojim je svaki od njih nastojao polučiti neposredni sigurnosni cilj.

Baštinici jugoslavenskog nadsocijalnog političkog programa pojavljuju se u ulozi legitimnog i konkurentskog aktera, zajedno s drugim akterima-nacionalnim pokretima koji se teže uspostaviti u formi nezavisne, suverene države te ući u svjetsku politiku bez jugoslavenskog državnopravnog okvira u posthladnoratovskom razdoblju. Ciljevi pre-življavanja jugoslavenskog nadsocijalnog političkog programa isključuju ciljeve pre-življavanja svih drugih aktera-nacionalnih pokreta, koji svoju sigurnost traže u sticanju nezavisnosti i formiranju vlastite suverene države. Na početku procesa jugoslavenska država je priznata članica međunarodnog poretka, a nacionalni pokreti za oslobođenjem koji oblikuju jugoslavenske unutarnjopolitičke procese pojavljuju se u ulozi de-stabilizatora mira i stabilnosti u području. U takvim okolnostima ne ostaje mnogo pro-stora za trećeg aktera u jugoslavenskim procesima koje obilježavaju asimetrija, nere-gularnost i opći unutarnji raspad. Izbor između otpora i suradnje u krajnjem određuje odnose među akterima jugoslavenske krize čiji se sigurnosni interesi za preživljavanjem isključuju. Da bismo mogli zahvatiti u narav posthladnoratovskih odnosa među akterima jugoslavenske krize, potrebno je postaviti takav analitički okvir koji u sebi, duž kontinuuma, uključuje svu slojevitost povijesnih zbivanja, te složenost i zapletenost današnjih odnosa u području, a da pri tome ne zatvara perspektivu za interpretacije bu-dućih procesa.

Takav okvir nalazimo u klasičnoj metodi vladavine koja nije ni demokracija ni au-toritarnost, već imperija. Riječ je o stanju u kojem pojedina država, postojeća u raspadu ili nova u nastajanju, oblikuje ponašanje drugih, svejedno izravno ili neizravno, u cijelosti ili djelomično, sredstvima koja mogu varirati u rasponu od izravne uporabe ili prijetnje uporabe sile u svrhe zastrašivanja, stvaranja odnosa ovisnosti, izazivanja ili čak poticanja i inspiriranja.¹ Snage jugoslavenskog hegemonskog poretka nastojale su se prilagoditi novom dobu sveopće demokratizacije tako da su počele primjenjivati taktiku manipulacije etnonacionalizmom, teritorijalnim granicama i ekonomskim slo-mom novonastalih nezavisnih, suverenih država radi suprotstavljanja za njih krajnje nepovoljnom ishodu procesa demokratizacije. Naime, uvođenje europskog sustava na-cionalnih država u one dijelove postkomunističke Europe u kojima su još funkcionirale hegemonске države gušeći pokrete za nacionalnim oslobođenjem, posebno u slučaju južne srednje Europe nakon okončanja razdoblja hladnoratovskih bipolarnih odnosa u svijetu i gubitka smisla postojanja nesvrstanih država, pretpostavljalo je i nosilo sobom nužnost raspada komunističkih federacija.

Kako je jugoslavenska komunistička federacija istog rodnog mjesta kao i njezin pandan – sovjetski imperij, nužno je ukazati na njihove zajedničke staljinističke korije-

¹ Gaddis, J. L., *We Now Know-Rethinking Cold War History*, Clarendon Press, Oxford, 1997., p. 27.

ne po kojima se oni razlikuju od klasičnih europskih imperijalnih država što su vladale svijetom od 15. stoljeća. Specifika sovjetskog imperija, osim autoritarne crte, jest to što je Staljin ugradio i imperijalne dimenzije u sovjetsku državu, primjenjujući taktiku surove jednostranosti oslanjanjem na sredstva prisile. Ne smije se zaboraviti da je Staljin, jednako kao i Tito, proizišao iz revolucionarnog pokreta koji je težio ukidanju ne samo ruskog carskog i jugoslavenskog monarhističkog velikodržavlja već i svih oblika imperijalizma bilo gdje u svijetu. Razvijajući svoju vlastitu logiku i praksu kako revolucija i imperija mogu koegzistirati, Tito je, jednako kao i Staljin, ostvario originalan put i mjesto za jugoslavensku državu u razdoblju hladnog rata. Bez obzira na temeljna načela sovjetske i jugoslavenske federacije, bile su to dvije države u kojima je vladao odnos nejednakosti. Štoviše, obje komunističke federacije funkcionirale su kao osuvremenjeni oblik imperija na još centraliziraniji način nego je to bio slučaj u carskoj Rusiji ili monarhističkoj Jugoslaviji.

Kad je riječ o odnosu monarhističkog i komunističkog oblika jugoslavenstva, vidljivo je da najznačajnija razlika ne leži u metodi vladanja, autoritarnosti ili čak stupnju terora i represije, već u legitimaciji velikosrpskog nacionalizma koji leži u korijenu obaju oblika jugoslavenske vladavine. Tito, kao utemeljitelj jugoslavenske komunističke vlasti, polazio je od pretpostavke da svaki nacionalni pokret koji u okvirima komunističke jugoslavenske federacije teži stvaranju suverene države nužno završava u nacionalističkom šovinizmu, čime se ugrožava ostvarivanje glavnih ciljeva komunističkog revolucionarnog pokreta. Jugoslavenska komunistička federacija i njen opstanak izjednačeni su s uspjehom krajnjih ciljeva socijalističke revolucije, pa je svaki od socijalističkih jugoslavenskih ustava koji je proklamirao pravo na samoodređenje svake od jugoslavenskih nacija, uvijek bio podvrgnut gorkom iskustvu Drugog svjetskog rata. A to je iskustvo bilo iskustvo službeno i od samog Titovog vojno-političkog vrha potaknutog i sankcioniranog krvavog obračuna komunističke manjine za vrijeme i poslije Drugog svjetskog rata s nekomunističkim nacionalnim pokretima za oslobođenjem, koji su u uvjetima Drugog svjetskog rata htjeli postići svoje krajnje ciljeve.

Stereotip da jugoslavenski komunisti nikad ne mogu biti imperijalisti stvoren je u jeku Drugog svjetskog rata, kad su se pojedini nacionalnooslobodilački pokreti nekomunističke orijentacije kompromitirali kolaboracijom sa silama Osovine. U komunističkoj Jugoslaviji ne samo da nije došlo do dezintegracije monarhističke jugoslavenske države već je ta imperijalna tradicija proširena i nadograđena komunističkom manipulacijom iz razdoblja Drugog svjetskog rata, kad je došlo do kompromitacije težnji za stvaranjem nezavisnih i suverenih država suradnjom s poraženim fašističkim okupatorskim silama. Ostaje neistraženo pitanje, u kojoj mjeri je kolaboracija pojedinih nekomunističkih nacionalnih pokreta u Drugom svjetskom ratu na okupiranom prostoru Kraljevine Jugoslavije infiltrirana, kontrolirana i usmjeravana od strane Tita, a to onda znači i Staljina. Valjalo bi znanstveno obraditi i utvrditi oblike i razmjere ove moguće manipulacije s antifašističkom crtom Titova jugoslavenstva upravo zbog činjenice da ona čini nosivi dio ideološke legitimacije jugoslavenskog političkog programa koji se našao u nerješivom sukobu s ciljevima pojedinih nacionalnih pokreta za stvaranjem nezavisnih država u razdoblju poslije kraja hladnog rata.

Svakako, osim održavanja privida zakonitosti kroz političke čistke i montirana suđenja te ustavne proklamacije, bitno je obilježje Titove jugoslavenske vlasti i izvanred-

no razvijena mreža za zastrašivanje svih onih koji bi težili realizaciji prava na nacionalno samoodređenje u obliku suverene i nezavisne države. Titovo spajanje marksističkog internacionalizma, shvaćenog kao nadnacionalni oblik vladavine, koji poništava svaki oslobodilački nacionalni program koji smjera ukinuću jugoslavenske države, s jugoslavenskim, izvorno monarhističko-velikosrpskim imperijalizmom, samo je iznova osnažilo tendenciju da se izjednače prednosti socijalističke revolucionarne ideologije s narastajućim utjecajem jugoslavenske države. Ovu sponu Tito je primjenjivao sasvim nepristrasno u odnosu spram svakom mogućem obliku unutarnje demokratizacije koji se pojavljivao za vrijeme njegove vladavine do 1980. godine. Titova politika prihvaćanja stečevina imperijalne ekspanzije velikosrpske politike iz monarhističkog razdoblja nastanka jugoslavenske države u razdoblju konsolidacije poslije Drugog svjetskog rata u komunističkoj federalnoj jugoslavenskoj državi, iako je proturiječila ideološkoj legitimaciji Titova režima, razlikovala se od ranije jugoslavenske monarhističke prakse samo u stupnju odlučnosti s kojom je nastojala ostvariti svoje imperijalne ciljeve, zatim po instrumentima prisile s kojom je održavala jugoslavenski državno-pravni okvir te po tobožnjoj antiimperijalnoj i antifašističkoj naravi s kojom je legitimirana njegova vladavina. Lažna slika o demokratičnosti Titove politike i Titove Jugoslavije stvorena je izjednačavanjem ideologije jugoslovenstva i antifašizma.

Simbol i glavni akter politike suprotstavljanja procesima dokidanja komunističkih federacija poslije nestanka hladnoratovskih odnosa postao je retrokomunistički režim Slobodana Miloševića, baštinik monarhističko-imperijalne i komunističko-totalitarne prakse i infrastrukture jugoslavenske nedemokratske i represivne države. Održavanje postojećih kriza, otvaranje novih konflikata, neprekidno proizvođenje podjela, sijanje sumnji i optužbi sredstva su kojima je jugoslavensko političko vodstvo, poduprto vanjskim saveznicima, nastojalo postići svoj glavni cilj očuvanja jugoslavenskog državno-pravnog okvira.² Kod toga se uglavnom recikliralo tradicionalne hladnoratovske blokovske resurse, osobito psihološko-propagandne stereotipe, što je u promijenjenom kontekstu opće prevlasti demokratizacijskih i osloboditeljskih nastojanja u svijetu poslije Drugog svjetskog rata završilo kao retrogradna politika koja u srazu s odlučnošću i

² Pišući i objavljujući svoju knjigu "Diktatura kralja Aleksandra" 1933. godine u Parizu, hrvatski političar i etnički Srbin, zagovornik ujedinjenja Južnih Slavena na demokratskim osnovama, Svetozar Pribičević je proročanski u Predgovoru naznačio: "Široka međunarodna javnost treba pažljivo pratiti razvitak događaja u ovoj zemlji jer će iz njihove evolucije, za jugoistočnu Evropu, proizići konsolidacija ili kaos, mir ili rat". (Pribičević, S., *Diktatura kralja Aleksandra*, Globus, Zagreb, 1990., str. 5.) Onda i danas ostaje aktualna temeljna pretpostavka postojanja jugoslavenske države kako to Pribičević pregnantno navodi: "Nova jugoslavenska država stvarala se u vrijeme velikog demokratskog poleta, tj. u doba kad su se srušile tri velike monarhije (Rusija, Njemačka i Austro-Ugarska), a tri stare dinastije (Romanova, Hohenzollerna i Habsburga) proglašene svrgnutima... Jugoslavija je stvorena u ime načela slobode i samo je to načelo može održati na životu... Postoji još jedna teza o Jugoslaviji... To je teza da je Jugoslavija umjetna tvorevina osnovana na pobjedi saveznika te se ne može održati nego silom. Čim sila počne slabiti, ona će se raspasti. Tu je tezu čak prihvatio i kralj Aleksandar kad je uveo diktaturu pod izlikom da državu spašava od rasula. Srbi, Hrvati i Slovenci stare Austro-Ugarske nisu željeli njen raspad i nisu se protiv nje borili zato što su smatrali da je u njoj bilo previše slobode. Oni su težili ujedinjenju sa Srbijom u jednu narodnu državu jednostavno stoga što su zamišljali da će tako moći osigurati najveću moguću slobodu. Da je prijeratna Kraljevina Srbija imala autokratski režim kao carska Rusija ili današnja Aleksandrova Jugoslavija, Jugoslaveni iz Austro-Ugarske ne bi ni pomišljali na to da se ujedine sa Srbijom." (Pribičević, S., *Diktatura kralja Aleksandra*, Globus, Zagreb, 1990., str. 43.)

jedinstvom članica Sjevernoatlantskog saveza doživljava potpuni vojni, politički i gospodarski poraz. Snage slobode još jednom su nadvladale sile ropstva te pokazale i potvrdile da su demokratski temelji na kojima počiva međunarodni poredak dovoljno vitalni, čvrsti i fleksibilni da se mogu nositi i s najnovijim izazovima i prijetnjama svjetskom miru i stabilnosti koji se pojavljuju uoči trećeg tisućljeća. Osim toga, izostanak otpora jugoslavenskom ekspanzionizmu i imperijalizmu u Miloševićevu izdanju od samog početka valja potražiti i u činjenici da represivni i autoritarni karakter njegova režima nije postao odmah uočljiv svim akterima međunarodnih odnosa. Tek postupno, s protokom vremena počelo se prepoznavati da Miloševićev pokušaj konsolidiranja jugoslavenske imperijalne države nosi sobom antidemokratsku politiku zasnovanu na represiji i nasilju na unutarnjopolitičkoj sceni, agresiju i nestabilnost u međunarodnim odnosima, te nesigurnost za sve. Istodobno je učvršćena alternativna vizija posthladnoratovskog poretka bez polarizacije i konfrontacije, svijeta koji teži uspostavi mira i stabilnosti u svijetu na demokratskim načelima.

Zanimljivo je uočiti da je NATO u operaciji protiv SR Jugoslavije, povodom kosovske krize, u izboru ciljeva u cjelosti slijedio odrednice moći drugog bloka, kako je to već kod osnutka Saveza zapisano u temeljnim strategijskim dokumentima. Riječ je o nizu poluga na kojima je počivao staljinistički totalitarno-diktatorski sustav, nasljednik ruskog imperijalizma. Na prvom mjestu glavnih sredstava kojima se postižu bitni strategijski interesi jest vojska kao nositelj militarizma. Slijedi komunistička stranka koja nameće ideološku jednoobraznost na unutarnjem planu, a prema inozemstvu djeluje kao instrument propagande, subverzije i špijunaže. Osim vojske i stranke, policija i mreža unutarnje represije čine važnu kariku za djelovanje totalitarnog sustava komunističkog tipa. Partija, policija i zavjerenički pristup, udruženi s vojnom moći, sustavno su stvarali dojam nepobjedivosti i nezadrživosti sovjetskog modela političke vladavine. Po svojoj naravi takva autoritarna država bila je i jugoslavenska komunistička federativna država, koja je jednako kao i sovjetska federacija sve vrijeme imala globalnopovijesne ideološke pretenzije nekakvoga trećeg puta u socijalizam.³

Manipulacijama Miloševićeve režimske propagande pothranjivan je stereotip o in-dentičnosti komunističkog jugoslovenstva i antifašističkih temelja poslijeratne demokratske Europe, s jedne strane, te je monopolizirana baština mirovnih kampanja i globalnog predvodništva Titove Jugoslavije u procesu dekolonizacije i razdoblju nesvrstanosti, s druge strane. Tako postavljena slika Miloševićeve posthladnoratovske Jugoslavije nailazila je na veliku osjetljivost u svijetu koji se našao u svojevrsnom vakuumu nakon razdoblja hladnog rata. Stoga je prevladavanje posljedica Miloševićeve manipulacije na spoznajno-psihološkoj razini bio preduvjet za mobilizaciju zemalja koje brinu o zaštiti međunarodnog poretka protiv novih destabilizatora mira u svijetu. Osim iskustva s novim oblicima agresivnog ponašanja iz ratova u Hrvatskoj i BiH,⁴ za adap-

³ Navedeno prema ključnom dokumentu strategije Sjedinjenih Država u razdoblju hladnog rata NSC 68, što je ekstenzivno obrađeno u knjizi May, E. R. (ed.), *American Cold War Strategy: Interpreting NSC 68*, Bedford Books of St. Martin's Press, Boston-New York, 1993.

⁴ Opširnije o problemu rata protiv Hrvatske u kontekstu promijenjene biti posthladnoratovskih kriza i drugačijih pretpostavki postizanja mira i stabilnosti u svijetu vidjeti: Barišić, A., *Sustav međunarodne sigurnosti u razdoblju poslije hladnog rata i položaj Hrvatske*, *Politička misao*, 1994., Vol. XXXI, No. 1, str.

taciju međunarodne zajednice na drugačije, posthladnoratovske izazove miru i stabilnosti u svijetu od presudnog značenja bila je promjena političkih vodstava u državama članicama NATO-a. Naime, lijevodemokratska politička vodstva u Europi i SAD, koja su sredinom devedestih na izborima došla na vlast u zapadnoj i srednjoj Europi, dobila su priliku upravo na slučaju Miloševićeve protokomunističke totalitarne vlasti, potpomognute isto takvim političkim saveznicima u Moskvi i drugdje u svijetu, obračunati sa svojim povijesnim suparnicima, kakva su bila komunistička i druga ekstremno lijeva politička krila. Povijesno sjećanje europskih socijaldemokrata i socijalista te američkih liberalnih demokrata još uvijek je veoma živo i pamti da je staljinovoj komunističkoj vlasti veći neprijatelj bio njemački socijaldemokrat od njemačkog nacista. Neprijateljstvo spram drugim političkim opredjeljenjima unutar iste stranačke obitelji kod komunističara bilo je veće i graničilo je s patološkom agresivnošću, nego što je to bio slučaj sa skupinama stranaka drugih ideološko-vrijednosnih ciljeva.

Američka vanjska politika i nastanak NATO-a

Dvadeseto stoljeće započinje dramatičnim zbivanjima koja dovode u pitanje temeljnu strukturu i uobičajenu praksu tradicionalnog međunarodnog sustava. U vihoru Prvog svjetskog rata nestaju njemački, austrougarski i otomanski imperij. Ritam dekolonizacije ubrzava ishod Drugog svjetskog rata. Stupovi europskog sustava država doživjeli su svoj zalazak te su se počeli urušavati, a revolucionarne države koje su remetele mir i provodile agresivnu politiku poražene su silom oružja. Velika Britanija nije mogla izdržati sve strašne terete Prvog i Drugog svjetskog rata za života jednog naraštaja, posebno u slučaju industrijske proizvodnje, dok je nacionalni ponos Francuske bio duboko pozlijeden ulogom koju je Republika imala u ratu. Njemačka, Japan i Italija bile su vojno poražene, razorene i okupirane, bez prava na svoju državu.

Staljinova politika imperijalnog širenja i konsolidacije razlikovala se od ranijih imperija samo po odlučnosti s kojom je provedena, po sredstvima prisile kojima se imperij održavao te po antiimperijalnom opravdanju kojim je legitimirano izvorno imperijalno djelovanje. U trenutku kad se zahuktavao proces dekolonizacije, a stara europska imperijalna politika ubrzano napušтана, Staljin je uspio ostvariti najveći dio svojih imperijalnih ambicija, usprkos ratnoj iscrpljenosti Sovjetskog Saveza. Staljinovoj odlučnosti da uspostavi sovjetski imperij na kraju Drugog svjetskog rata išlo je na ruku nekoliko činjenica. Ponajprije, Staljin je uspio konsolidirati i učvrstiti svoju moć unutar Sovjetskog Saveza, potom vojno poraziti nacističku Njemačku, a da pri tome njegovi ratni saveznici u ime zajedničkog ratnog napora nisu ugrožavali njegove dugoročne ciljeve.

S druge strane, Sjedinjene Države prošle su drukčiji razvojni put do uspostave svog imperija na kraju Drugog svjetskog rata. Puno prije nego što je američko političko vodstvo postalo toga svjesno te prihvatilo vođenje imperijalne politike potrebni uvjeti za uspostavu imperijalne države i politike već su bili zadovoljeni. Načela američkog

političkog sustava tada su, kao i uvijek, od političkog vodstva zahtijevala da osigura potporu biračkog tijela i javnosti za provođenje takve imperijalne politike koja je imala sve pretpostavke za stjecanje svjetske prevlasti već na kraju Prvog svjetskog rata.

Prva i najažurnija zadaća koja je stajala pred međunarodnom zajednicom i njezinim članicama neposredno nakon prekida vatre bila je – kako postići mirovne sporazume. Očekivalo se da će neke savezničke odluke iz rata biti ugrađene u sporazume koje je valjalo uglaviti, te da će nakon zaključivanja sporazuma i uspostave mira Organizacija ujedinjenih naroda (OUN) postati glavni forum međunarodne politike. Posebnu nadu za takav slijed poslijeratnih zbivanja gajilo je državno vodstvo SAD, odlučno da nakon nanesenoga vojnog poraza nacističkoj Njemačkoj povuče svoju vojsku iz Europe.

No, nastojanje da se na podlozi stare slike svijeta stvore novi odnosi u međunarodnoj zajednici sudarilo se s pokušajima isprobavanja granica mogućnosti djelovanja drugih. Sjedinjene Države pristupile su demobilizaciji masovne ratne vojske⁵, suočivši se s unutarnjim političkim pritiskom zbog politike izolacionizma koja nije nikad napuštena i snažnih zahtjeva za smanjenjem poreza koji su zbog ratnih potreba bili narasli.⁶ Međutim, izolacionistička koalicija ozbiljno je i nepovratno načeta poslije napada na Pearl Harbor 7. prosinca 1941. godine, kad su u Sjedinjenim Državama shvatili da doista postoji smrtonosni neprijatelj negdje izvan zapadne hemisfere, u svijetu koji nije više onaj stari i prijateljski, već neki novi strani svijet u kojem se mora djelovati. Prijelomni trenutak za nastanak američkog poslijeratnog imperija nastupio je upravo s Pearl Harborom, jer je poslije toga bilo lako pronaći najrazložnije moguće opravdanje za javnost Sjedinjenih Država da postanu i ostanu globalna sila, a to je ugroza nacionalne sigurnosti i vitalnih interesa. Kad se pokazalo da su izolacionisti ostavili naciju ranjivom na vojni udar izvana, američko javno mnijenje nepovratno se okrenulo protiv njih.

Kreatorima američke vanjske politike osjećaj ranjivosti prethodio je nužnosti utvrđivanja izvora prijetnje, s tim da među njima nije bilo konzistentnog stava oko toga tko je sljedeća ozbiljna prijetnja jednom kad nacistička Njemačka i agresivni Japan budu poraženi. Za američke stratege prijetnja je ponajprije dolazila iz neprihvatljivosti rata za međunarodne odnose, bez obzira na to tko je taj rat prouzročio. Slijedeći neposredna povijesna iskustva, oni su najvjerojatnije kandidate za buduće izazivače rata vidjeli u ponovno oživljenim neprijateljskim državama iz Drugog svjetskog rata. Stoga su bili skloni održavati američku premoć, prije svega vojnu, uspostavom niza baza po svijetu iz kojih bi onda bilo moguće odupreti se agresiji ukoliko se negdje nekad pojavi. Osim vojnog jačanja, još je važnije bilo obnoviti međunarodni poredak koji bi putem Organizacije ujedinjenih naroda radio na uklanjanju glavnih uzroka rata. Također je trebalo stvoriti mrežu međunarodnih ekonomskih institucija, kao što su Međunarodni monetarni fond i Svjetska banka, sa svrhom preveniranja nove svjetske ekonomske krize i

⁵ Riječ je o 16 milijuna veterana rata koji su se, lakše no što se očekivalo, uključili u mirnodopski život. – Szulc, T., *Then and now: how the world has changed since WW II*, William Morrow and Company, Inc., New York, 1990., p. 91.

⁶ Robertson, C., *International politics since World War II*, 2nd ed., John Wiley & Sons, New York, 1975., p. 66.

poticanja razvoja. Pretpostavljalo se kako će sovjetsko vodstvo htjeti sudjelovati u takvim multilateralnim inicijativama za postizanje vojne i gospodarske sigurnosti.

Međutim, hladnoratovski su odnosi zavlitali onog časa kad je postalo jasno da Staljin ne može, niti želi, prihvatiti postavljeni globalni okvir akcije. Naglašavanje načela i ciljeva političkog samoopredjeljenja te ekonomske integracije od strane američkog političkog vodstva samo je produbilo Staljinovu latentnu sumnju u njihove krajnje ciljeve. Ono što je Staljin doživljavao kao prijatnu i izazov njegovoj hegemoniji, Roosevelt i Truman su razumjeli kao pokušaj vrijedan svakog truda da se spasi multilateralizam u međunarodnim odnosima. Manje težeći nametanju svoga sustava i njegovih vrijednosti i načela, američko političko vodstvo poslije Drugog svjetskog rata više je bilo zbunjeno zbog činjenice da njihove vrednote nisu univerzalno same po sebi bile vidljive i prihvatljive. Za razliku od američkog stava, polazeći od ideološki-vrijednosnih i doktrinalnih premisa nužnosti izbivanja “svjetske socijalističke revolucije”, politički vrh Sovjetskog Saveza nastojao je nastali gospodarski i politički poslijeratni kaos i vakuum interpretirati kao povoljnu mogućnost za širenje vlastite države ili svoje sfere utjecaja, posebno u prostoru srednje i zapadne Europe, Turske, istočnog Sredozemlja, Srednjeg istoka, Irana, Kine i Koreje. Za Staljina je važnije bilo zbaciti s vlasti kapitalističke vlade u pojedinim zemljama od eventualnog pokušaja da ih se uvjerava u prednosti marksizma-lenjinizma kakav je bio primijenjen u Sovjetskom Savezu.

Gospodarska nadmoć, strategijska prevlast i početni atomski monopol SAD učinili su da njihovo političko vodstvo nije pokazivalo nikakve želje, nauma ili potrebe za ulaskom u trku u naoružavanju potkraj 1945. godine.⁷ Sve do 1947. godine Sjedinjene Države i njeni zapadni saveznici nadali su se da će sovjetska politika prihvatiti načela suradnje i multilateralizma u međunarodnim odnosima. Ideološki utemeljene političke prosudbe o povoljnom trenutku stvorile su uvjerenje kod sovjetskog vodstva o dobrim izgledima te je ono poduzelo jednostrane akcije na globalnoj političkoj sceni. Posljedice su se ubrzo pokazale u obliku niza zaoštrenih diplomatskih kriza (npr., u slučaju iranske krize, krize oko Trsta, izgleda za dolazak komunista na vlast u Francuskoj). Dojučerašnji ratni saveznici i pobjednici žurno poduzimaju protumjere, uključujući zaustavljanje započete demobilizacije, ažuriranje ratnih planova, ponovno naoružavanje i stvaranje novih saveza.⁸ Sjedinjene Države spajaju svoju izvornu zamisao jedinstvenog međunarodnog poretka, izgrađenog na podlozi ostvarivanja zajedničke sigurnosti, s kasnije razvijenim i improviziranim konceptom koji je imao svrhu suprotstavljanja jačanju moći i utjecaja Sovjetskog Saveza. Riječ je o politici zadržavanja, čiji je glavni instrument postao Marshallov plan ekonomske pomoći i oporavka.⁹

Prvenstveni uzrok raspada ratnog savezništva i početka sukoba SSSR-a i SAD, svaki sa svojim saveznicima, valja tražiti u sferi ideologije koju je slijedio sovjetski politički vrh, a koja je zbog svoje isključivosti i militantnosti onemogućavala postizanje stalnijih dogovora među vođama politički ratujućih cjelina. Drugi je uzrok sukoba kla-

⁷ Leffler, P. M., *A Preponderance of Power - National Security, the Truman Administration, and the Cold War*, Stanford University Press, Stanford, California, 1992., p. 96.

⁸ Hill, N., *Contemporary world politics*, Harper & Brothers, New York, 1954., p. 146.

⁹ Gaddis, J. L., *We Now Know-Rethinking Cold War History*, Clarendon Press, Oxford, 1997., p. 37.

sična sigurnosna dilema u kojoj se našla sovjetska strana zbog strategijske potrebe stvaranja sigurnih zapadnih granica. Osiguranje zapadnih granica kao prioritet imao je za cilj onemogućiti eventualnu treću njemačku invaziju, čak i po cijenu unošenja nesigurnosti te ograničavanja nezavisnosti i suvereniteta susjednih zemalja.¹⁰ Sovjetski strategijski sigurnosni interesi na zapadnim granicama učvršćivani su tako da je u zemljama srednje i jugoistočne Europe, u koje je Crvena armija dospjela goneći nacističku vojsku u povlačenju, energično započet proces svrgavanja i zamjene postojećih građanskih režima nasilnim uvođenjem sovjetske vlasti u te zemlje, uz potporu i pomoć domaćih komunističkih manjina.

Oštri bipolarni odnosi koji su se uspostavili do proljeća 1947. godine u međunarodnoj politici imali su dva temeljna obilježja: prvo, dvije suprotstavljene velesile prihvaćaju bipolarnost kao datost i legitiman pogled na odnose u međunarodnoj areni; i, drugo, nastavilo se konačno rastakanje tradicionalnih kolonijalnih odnosa.¹¹ Savezničke odnose iz razdoblja rata zamijenili su odnosi konfrontacije, svijet je sovjetska strana propagandno podijelila na dva "tabora": socijalistički i imperijalistički. Doktrinarno-vrijednosno i shematsko-ideologijsko gledanje moglo se prepoznati i u američkom sotoniziranju sovjetskog bloka s pozicija "slobodnog svijeta". Kroz ratno savezništvo isklesano povjerenje vrlo brzo se istopilo te se svakom od suprotstavljenih aktera na međunarodnoj političkoj sceni činilo da drugi želi zavladatai cijelim svijetom.

Američko političko vodstvo polazilo je od pretpostavke da SSSR samo taktizira, bez želje da pokrene oružani sukob koji bi mogao prerasti u pravi rat, ne bi li uz relativno nisku cijenu proširio područje svoga utjecaja operacijama političke subverzije, prijetnjom rata i neprijateljski intoniranom propagandom usmjerenom na postizanje unutar-njih podjela, raslojavanja i suprotstavljanja među zemljama zapadnog bloka. Novonastaloj globalnoj prijetnji SAD su suprotstavile sveobuhvatnu globalnu akciju, kako bi se zaustavilo i obuzdalo, prema njihovoj percepciji, sovjetsko širenje i podjarmljivanje svijeta.¹² Vjerovanje u moć i nepovredivost monopola atomskog oružja kasne 1947. godine davalo je kreatorima američke državne politike osjećaj samopouzdanja i strategijske prednosti, dovoljne da se bilo kakva sovjetska ratna prijetnja onemogući, suzbije ili otkloni. No, udar na posljednju vladu u istočnoj Europi, u kojoj su još uvijek zajednički sudjelovali i nekomunisti i komunisti, te instaliranje isključivo komunističke vlade u Čehoslovačkoj u veljači 1948. godine, dramatično je pokazalo kako je sovjetska politika doista vođena ekspanzionističkim motivima.¹³ Poslije izvedenog komunističkog udara na vladu u Pragu provedeno Gallupovo istraživanje javnog mnijenja u SAD

¹⁰ Hugh, T., *Armed truce: the beginning of the Cold War 1945-6*, Hamish Hamilton, London, 1986., p. 548.

¹¹ Robertson, C., *International politics since World War II*, 2nd ed. John Wiley & Sons, New York, 1975., p. 106.

¹² Paterson, G. T., *On Every Front: The Making of the Cold War*, W. W. Norton and Company, New York-London, 1979., p. 62.

¹³ Robertson, C., *International politics since World War II*, 2nd ed., John Wiley & Sons, New York, 1975., pp. 83-4.

pokazalo je kako je 77% Amerikanaca uvjereni da Sovjetski Savez nastoji postati “vladajućom silom svijeta”.¹⁴

Krizne sekvence sve više su se množile, jer je vrlo oštra zima 1946./47. godine općenito unazadila napore koji su uloženi u europski poslijeratni oporavak, produbila britanske financijske probleme te dramatično naglasila nestašicu hrane i goriva. Sustavni problemi i vakuum moći zahtijevali su nove poticaje pa je vlada američkog predsjednika Trumana, u ozračju krajnje napetosti u međunarodnim odnosima, početkom 1947. godine najavila i počela provoditi program pružanja gospodarske i vojne pomoći, najprije Grčkoj i Turskoj. Kasnije, iste godine, započinje se ostvarivati dugoročni plan gospodarske pomoći širokog raspona u svrhe obnove razorenog europskog gospodarstva. Vlada SAD obvezala se da će osigurati 13,6 milijardi dolara kroz četiri godine kao pomoć za obnovu uništene zapadnoeuropske gospodarske strukture. Temeljna zamisao programa europskog oporavka polazila je od zahtjeva prema kojem same europske zemlje izrađuju plan koji bi SAD financirale. U namjeri da ojača otpornost zemalja izloženih agresivnim prijetnjama, a u uvjetima ograničenog izbora sredstava koja stoje na raspolaganju za provedbu nove vanjske politike zadržavanja, Trumanova administracija je pokrenula niz novih programa usmjerenih na uspostavu gospodarske i socijalne stabilnosti zapadnoeuropskih zemalja. Državni tajnik, nekadašnji general, George Marshall održao je predavanje na Harvardu 5. lipnja 1947. godine u kojem je, manje od tri mjeseca nakon objave Trumanove doktrine, najavio da SAD pokreću ambiciozan projekt ponovne uspostave političke ravnoteže u Europi ekonomskim sredstvima. Marshall je istaknuo da će SAD pomoći europski oporavak kako bi se izbjeglo da na podlozi općeg nezadovoljstva dođe do političkih nemira, zatim da bi se obnovilo svjetsko gospodarstvo i uspostavilo slobodne, demokratske institucije. Program gospodarske pomoći, prema Marshallovim riječima, nije uperen ni protiv koje zemlje ili doktrine, već protiv gladi, sirotinje, očaja i kaosa. Moglo se zaključiti kako Marshallovim planom nitko nije diskriminiran, pa tako niti istočnoeuropske države pod sovjetskom kontrolom nisu unaprijed isključene iz programa gospodarske pomoći. Pomalo idealistički je zazvučala Marshallova najava kako će Sjedinjene Države nastojati potaknuti i globalni gospodarski oporavak, oslanjajući se na resurse Sjedinjenih Država.¹⁵

Marshallov plan je polazio od pretpostavke da sovjetsko vodstvo nije spremno riskirati ulazak u rat kako bi proširilo svoj utjecaj, već da prava opasnost dolazi od njihova pokušaja instrumentalizacije opće europske demoralizacije i teškog psihološkog stanja izazvanog ratnim razaranja i sporom obnovom. Planeri američke vanjske politike procjenjivali su kako sovjetska strana nastoji iskoristiti unutarnja nezadovoljstva europskih društava, koja su eskalirala do očaja zbog zatečenog stanja, kako bi sredstvima vanjske prijetnje, unutarnjeg prevratničkog podrivanja ili, čak, mogućom pobjedom na izborima komunističkih stranaka, preuzela vlast u tim zemljama i tako ih privukla u svoju utjecajnu sferu.

¹⁴ Ray, R.M. (ed.), *American Cold War Strategy: Interpreting NSC 68*, Bedford Books of St. Martin's Press, Boston-New York, 1993., pp. 2-3.

¹⁵ Kissinger, H., *Diplomacy*, Simon & Schuster, New York, 1994., pp. 453-454.

No, prijedlog Marshallova plana odražavao je i istinitu svijest o ograničenim mogućnostima američke vanjskopolitičke akcije. Naime, Sjedinjene Države u tom trenutku nisu bile sposobne zadržati prijetnje ravnoteži snaga na svim kriznim točkama, upotrebljujući odjednom sva moguća sredstva. Kako je imperativ održanja europske ravnoteže naglo izbio na prvo mjesto u redu prvenstava američke vanjske politike, među ograničenim brojem dostupnih instrumenata djelovanja, gospodarska pomoć činilo se da pruža najbolje i najučinkovitije izgleda za uspjeh. Stoga je razumljivo da je državni tajnik Marshall na sastanku Trumanova kabineta u studenom 1947. godine jasno istaknuo kako američka vanjska politika mora biti usmjerena na ponovnu uspostavu ravnoteže snaga u Europi i Aziji.¹⁶ Američkoj i svjetskoj javnosti mnogo uvjerljivije zvučao je opći poziv na svjetski pohod protiv gladi i očaja od kompliciranog objašnjavanja i ukazivanja na važnost gospodarske pomoći za neposredni, isključivo američki interes ili, konkretnije i specifičnije, za uspostavu europske ravnoteže snaga u zatečenom, vrlo složenom povijesnom sklopu.

Dok su trajali pregovori o modalitetima pružanja najavljenе pomoći, u zemljama razorenog europskog kontinenta teškoće su eskalirale do te razine da je Kongres SAD, iako u cijelosti pod kontrolom republikanaca, odobrio žurnu pomoć u visini od 580 milijuna dolara na zahtjev demokratskog predsjednika Trumana. Već 3. travnja 1948. godine predsjednik Truman potpisuje zakon kojim se odobrava financiranje četverogodišnjeg Programa europskog oporavka, kojim se primjenjuje Marshallov plan.¹⁷ Marshallov plan za potrebe europskog oporavka ujedinio je Zapadnu Europu gospodarski, te je stvorio pretpostavke i za političko stabiliziranje u trenucima duboke krize koja je prijetila revolucionarnom eksplozijom. Gospodarsko stabiliziranje osiguralo je i solidne temelje za buduće razdoblje konjunktura i prosperiteta, te sve snažnijih integrativnih procesa koji su počeli djelovati desetljeće kasnije.

Marshallov plan je bio prvi pokušaj međunarodne gospodarske suradnje na široj osnovi, dok je za američke unutarnjopolitičke odnose bio podjednako važan. Naime, jasno se pokazalo da je moguća suradnja stranke na vlasti i stranke u oporbi u bitnim pitanjima vanjske politike u Kongresu, naravno pod uvjetom da je problem razložno i dobro predstavljen od strane izvršne vlasti.¹⁸ Nacionalni interes se smješta iznad stranačkih interesa te nikakvom strančarenju nema mjesta u odlučivanju o vitalnim pitanjima vanjske politike. Sukob izvršne i zakonodavne vlasti te stranačka sučeljavanja u vanjskopolitičkim poslovima sigurno bi prouzročio slabljenje stabilnosti i kontinuiteta američke politike, onemogućio jedinstven nastup prema drugim državama, te potkopao vjerodostojnost SAD u odnosima sa saveznicima i neprijateljima.¹⁹

¹⁶ Gaddis, J. L., *The Long Peace*, Oxford University Press, New York-Oxford, 1987., pp. 56-57.

¹⁷ Ray, R. M. (ed.), *American Cold War Strategy: Interpreting NSC 68*, Bedford Books of St. Martin's Press, Boston-New York, 1993., pp. 2-3.

¹⁸ Szulc, T., *Then and now: how the world has changed since WW II*, William Morrow and Company, Inc, New York, 1990., pp. 130-1.

¹⁹ Keefe, J. W. – Abraham, J. H. – Flanigan, H. W. – Jones, O. C. – Ogul, S.M. – Spanier, W. J., *American Democracy - Institutions, Politics, and Policies*, Second Edition, The Dorsey Press, Chicago, 1986., pp. 521-522.

Posve je jasno kako je Trumanova administracija očekivala polučiti dugoročne koristi od uspješne provedbe Marshallovog plana, osobito u slučaju povećanja svoga izvoza. No, presudno je bilo uvjerenje kreatora američke vanjske politike da su temeljne i najbitnije političke i ekonomske institucije zapadnog kapitalističkog svijeta ugrožene nepovoljnim razvojem događaja i mogućom destabilizacijom u zemljama zapadne Europe.²⁰ Nova i neposredna sovjetska prisutnost u središnjoj Europi u toj je mjeri zaprijetila da je došlo do kolektivnog psihološkog kolapsa i gubitka samopouzdanja u tim državama. Realna opasnost nije dolazila od eventualnog napada sovjetske vojske i zauzimanja ostatka europskog kontinenta, već iz demoralizacije i iscrpljenosti birača u zemljama zapadne Europe. Jednostavnim davanjem svojih glasova komunističkim strankama, birači su ih mogli dovesti na vlast, što bi onda stvorilo posve novu situaciju zbog njihove tijesne vezanosti uz Moskvu. Stoga je valjalo žurno djelovati kako bi se ojačalo samopouzdanje izloženih društava i spriječilo nepoželjno preuzimanje vlasti sa strane. Geopolitički i ideologijski razlozi nadvladali su sve druge, pa čak i moguće nevolje izazvane neuspjehom uključivanja europskih gospodarstava u sustav međunarodnog tržišta. Nastojeći održati otvorenim međunarodni gospodarski sustav, kreatori američke vanjske politike pretpostavljali su kako će takav sustav svima koristiti, te će zasigurno pridonijeti učvršćenju globalnog američkog utjecaja i moći. Očekivalo se, također, da će doći do povezivanja američkih i europskih poslovnih elita, integracije dvaju gospodarstava te proširenja pristupa novim inozemnim tržištima i izvorima sirovina.

Međutim, novoizražena spremnost Trumanove administracije da razmišlja u kategorijama ravnoteže snaga, nije istodobno dovela do pokušaja da se počne stvarati vlastita američka utjecajna sfera u Europi, poput sovjetske u Istočnoj Europi. Umjesto toga, kreatori američke vanjske politike nastojali su iznova uspostaviti samostalno i nezavisno središte europske moći, koje bi bilo dovoljno snažno i sposobno da djeluje za sebe i održava europsku ravnotežu snaga. Zamisao je bila da se stvori “treća sila” koja ne bi bila puki produžetak američkog utjecaja, već doista europska organizacija dovoljno jaka da bi vodila samostalnu politiku prema Sjedinjenim Državama i Sovjetskom Savezu. Planeri američke vanjske politike pretpostavili su kako multipolarni međunarodni poredak najbolje služi zadovoljavanju američkih interesa na način da nekoliko nezavisnih središta moći, koji sudjeluju u provedbi Trumanove doktrine, zajednički dijele i troškove djelovanja.²¹

Trumanovo podupiranje europskih integracija prouzročila je svijest kako nema potrebnih resursa i nužne unutarnje potpore da Sjedinjene Države igraju prevladavajuću ulogu u određenom dijelu svijeta, kako bi time onemogućili sovjetsku ekspanzionističku politiku. Američko javno mnijenje i Kongres još su se kolebali u slučaju preuzimanja globalnih obveza kako bi se zaštitila ravnoteža snaga, iako je neraspoloženje i nelagoda zbog sovjetske politike sve više dolazila do izražaja. U takvim okolnostima Trumanova se administracija odlučila na postupan, gradualistički pristup preuzimanju međunarodnih obveza. Sukladno ovom gradualističkom pristupu postavljeni su zahtjevi

²⁰ Leffler, P. M., *A Preponderance of Power - National Security, the Truman Administration, and the Cold War*, Stanford University Press, Stanford, California, 1992., p. 161.

²¹ Gaddis, J. L., *The Long Peace*, Oxford University Press, New York-Oxford, 1987., p. 58.

da se ograničeni resursi koji su na raspolaganju koriste učinkovito, uz obvezno sudjelovanje saveznika u troškovima akcije koja ne bi trebala biti isključivo na teret američke strane.

Poseban razlog Trumanova promicanja zamisli jačanja europskih integracija bio je problem Njemačke u trenutku kad je sovjetska strana nesklona postizanju općeg sporazuma. U raspravama unutar Trumanove administracije došlo se do zaključka da se jačanjem europskih integracija može osigurati put za ugradnju nove Njemačke u europski sustav država, a da se ona ne ostavi izvan europskog nadzora. Početkom 1948. godine Kennan je zaključio kako jedino europsko ujedinjenje pruža nadu za obnovu ravnoteže snaga u Europi, a da Njemačka pri tome ponovno ne postane dominantna sila.²²

Presudan upliv na artikuliranje multipolarnosti, važne sastavnice i cilja poslijeratne američke vanjske politike do kraja četrdesetih godina, ostvario je Kennan razvijanjem koncepta održavanja ključnih središta moći u svijetu. Kennan je zagovarao zamisao da Velika Britanija, njemačko industrijsko središte uz Rajnu-Ruhr te Japan ne smiju doći pod sovjetsku kontrolu, i to ne stoga da bi nad tim područjima bila uspostavljena američka prevlast, već da bi se poticanjem njihova razvitka stvorilo više nezavisnih sila sposobnih i spremnih da same sebe zaštite i obrane. Provedba Kennanova koncepta multipolarnog pristupa međunarodnim odnosima nailazila je na poteškoće zbog sve brže bipolarizacije u međunarodnim odnosima, koja je onda prouzročila prevlast zagovornika politike uspostave američkih utjecajnih sfera na mjestima gdje se kreirala američka vanjska politika.

S druge strane, Kennanova zamisao o multipolarnosti objektivno je bila i u sukobu s tradicionalnim, još uvijek utjecajnim, američkim vanjskopolitičkim načelom o neintervenciji i podupiranju samoodređenja. Oni američki liberalni vanjskopolitički krugovi koji su zagovarali politiku nemiješanja, doživljavali su svaki pokušaj nametanja američkog načina života drugim državama nedemokratskim i neprihvatljivim po sebi. Prema pogledima neintervencionista, vitalnost pojedinih političkih poredaka upravo izravno ovisi o stupnju njihove autonomije, čak i spontanosti u postupanju, čime je stvoreno uporište za kasnije američko toleriranje velikog opsega raznolikosti unutar protusovjetske koalicije. Tako iskazana fleksibilnost, s druge strane, preoblikovala se u čvrstu potporu izbornog tijela europskim vladama, omogućujući im vođenje čvrste politike prema Sovjetskom Savezu.²³

Interesi Sjedinjenih Država i europskih država izvan sovjetske utjecajne sfere u velikoj su se mjeri preklapali u drugoj polovini četrdesetih godina, pa nije bilo potrebe za nametanje američke volje svojim potencijalnim saveznicima. Sjedinjene Države pod Trumanovim su se vodstvom našle u jedinstvenom povijesnom položaju da budu pozvane na vođenje objektivno ekspanzionističke politike i uspostavu svoje utjecajne sfere. Grčka, turska, iranska i sve zapadnoeuropske vlade pozdravljale su aktivniju politiku američke vlade i njezino preuzimanje globalnih obveza, kako daljnje pogoršanje gospodarskog i socijalnog stanja u njihovim zemljama ne bi eskaliralo do točke na kojoj bi došlo do uspostave sovjetske hegemonije. Prvih dana razdoblja hladnog rata osvijestili

²² Gaddis, J. L., *The Long Peace*, Oxford University Press, New York-Oxford, 1987., p. 60.

²³ Gaddis, J. L., *The Long Peace*, Oxford University Press, New York-Oxford, 1987., p. 59.

interesi Sjedinjenih Država koincidirali su s najboljim europskim interesima, jer je Trumanova administracija pravila razliku između zahtjeva ravnoteže snaga i izazova uspostave sfera utjecaja. Američka vizija nezavisnog, prosperitetnog i samopouzdanog europskog središta moći činila se dohvatljivom još 1947. godine.

Marshallova pomoć također je polučila izvanredan uspjeh ostvarenjem Europskog plana za obnovu, koji je pedesetih godina dao veliki zamah obnovi, oporavku i jačanju zapadnoeuropskog kapitalizma. Osim što je ojačano europsko jedinstvo, čime je stvoren uzor kojim se potiče pojedine istočnoeuropske države da se pokušaju istrgnuti ispod sovjetske kontrole, došlo je i do povećanja europske potražnje i rasta američkog izvoza, što je izravno bilo u funkciji gospodarskih i strategijskih interesa Sjedinjenih Država. Američko gospodarstvo zabilježilo je jedan od najsnažnijih trendova gospodarskog rasta, zahvaljujući datim kreditima za europsku obnovu, a koji su u konačnici potrošeni u SAD. Pozivajući se na univerzalističku retoriku borbe dobra i zla, a polazeći od sigurnosnih razloga i nužnosti uspostave ravnoteže snaga u svijetu, Trumanova administracija izravno je uspjela povezati američke gospodarske interese s politikom suprotstavljanja prijetnji svjetske komunističke revolucije.²⁴

Međutim, vanjskopolitička inicijativa Trumanove administracije da se instrumentima gospodarske pomoći i dosljednom provedbom politike zadržavanja uspostavi samostalna “treća sila” u Europi naišla je na nepredviđene teškoće u sudaru s povijesnim slijedom događanja, ukazujući na činjenicu da su planeri američke vanjske politike podcijenili intenzitet i oblike sovjetskog otpora. Koncept je počivao na pretpostavci da je sovjetska prijetnja dovoljno realna da će potisnuti i prigušiti stara europska suparništva, ali i da neće spriječiti zapadnoeuropske vlade da djeluju samopouzdanom i odlučno. Nadalje, očekivalo se da će američka gospodarska pomoć zapadnoeuropskim društvima potaknuti na jače oslanjanje na vlastite snage, ali bez stvaranja nepoželjnih odnosa ovisnosti. Konačno, procjenjivalo se da neće biti potrebne nove inicijative za održavanje europske ravnoteže snaga i jačanje unutarnjih poredaka, jer su sveukupni europski interesi sukladni posebnim američkim interesima.²⁵

Utoliko je bilo veće iznenađenje planera američke vanjske politike kad su pitanja vojne sigurnosti u Europi naglo izbila na prvo mjesto među prioritarnim temama. Sustavno zanemarivanje i podcjenjivanje mogućnosti sovjetskog vojnog napada, namjernog ili nenamjernog, moralo se dovesti u vezu s realnošću komunističkog udara u Pragu. Pokazalo se da samo Marshallov plan neće moći dovesti do obnove samopouzdanja zapadnoeuropskih društava te da će također biti nužni neki izričiti oblici vojnih jamstava. Naime, Trumanov tvrdi pristup vođenju američke vanjske politike polazio je od dva važna povijesna iskustva. Prvo, koje je iznjedrilo Marshallov plan, odnosilo se na razdoblje velike ekonomske depresije i New Deal, kad je stvoreno uvjerenje da ugroza unutarnjopolitičke stabilnosti ponajprije dolazi zbog jaza između gospodarskih i socijalnih očekivanja i zbilje. Drugo iskustvo ticalo se pouka iz Drugog svjetskog rata, prema kojima je najbolja zaštita od agresije postojanje premoćne oružane sile te

²⁴ Sellers, C. – May, H. – McMillen, N., *Povijest Sjedinjenih Američkih Država*, Barbat, Zagreb, 1996., str. 358.

²⁵ Gaddis, J. L., *The Long Peace*, Oxford University Press, New York-Oxford, 1987., p. 62.

spremnost da se njome koristi. Na temelju ratnog iskustva trebalo je za novu prijetnju zapadnoeuropskim zemljama u vrlo osjetljivom razdoblju početaka njihova oporavka od posljedica ratnog razaranja, a u uvjetima napetih socijalnih i gospodarskih odnosa, pronaći pravi sigurnosni odgovor, ponajprije oblikovanjem odgovarajućeg vojnog saveza.²⁶

Brutalni komunistički prevrat u Čehoslovačkoj, kriza izazvana berlinskom blokadom i uspješan početak gospodarskog oporavka ojačali su unutarnju homogenost i jedinstvo zapadnoeuropskih vlada u pogledima na prijetnje njihovoj stabilnosti. Njihova je nelagoda dolazila iz spoznaje o nesrazmjernosti vojnih snaga na europskom kontinentu, gdje je trideset sovjetskih divizija prema manje od deset divizija SAD, Velike Britanije i Francuske, realno za manje od jednog tjedna od izbijanja rata mogli zauzeti zemlje zapadne Europe i doseći Kanal i Pirineje.²⁷ Prihvaćajući ozbiljno strahove zapadnoeuropskih vlada, američka vanjska politika započela je paralelno s procesima političkog i gospodarskog povezivanja i proces stvaranja novih obrambenih vojno-političkih saveza. Polazeći od pretpostavke nemogućnosti postojanja jedinstvenog svjetskog poretka, kreatori američke politike zadržavanja zaključivali su kako je minimalistički cilj spriječiti izbijanje novoga svjetskog rata pod svaku cijenu. Za održavanje mira u svijetu bilo je nužno očuvati ravnotežu snaga kako se ne bi više nikad ponovio jaz iz tridesetih godina između pretpostavljenih zahtjeva mira i moći u svijetu. Ukoliko bi došlo do obnove geopolitičke stabilnosti u Europi, to bi dalo prednost zapadnim demokracijama, jer bi dugoročno dovelo do unutarnjeg urušavanja sovjetske autoritarne vlasti. Kreatori američke vanjske politike, zagovarajući obnovu i održavanje odnosa ravnoteže snaga u Europi, nisu naime sebe doživljavali kao zagovornike neke nove američke imperije, iako su se koristili imperijalnim analogijama. Osjećaj nastanka američkog imperija nastao je ponajprije zbog doživljaja vanjske opasnosti, a ne zbog unutarnjih razloga, kako je to bilo u slučaju sovjetskog imperija.

Svijest o mogućnosti izvedbe uspješnog komunističkog prevrata, o sovjetskom prihvaćanju rezultata komunistički inspiriranog državnog udara i o zastrašujućim kopnenim snagama sovjetske vojske, koje se kao prijetnja ili stvarna opasnost mogu kombinirati za pružanje potpore takvom podrivačkom djelovanju u zapadnoeuropskim iscrpljenim društvima, prisilila je vlade nekih zapadnoeuropskih država da formiraju vlastiti zapadnoeuropski obrambeni savez usmjeren na suzbijanje svakoga nasilnog pokušaja zbacivanja demokratski izabranih vlada. Velika Britanija, Francuska, Belgija, Luksemburg i Nizozemska na poticaj SAD uspostavljaju 1948. godine Bruxelleski savez za zajedničku obranu. Međutim, niti formiranje tzv. Bruxelleskog pakta u travnju 1948. godine i okupljanje raspoloživih vojnih snaga za suzbijanje mogućeg sovjetskog napada nije povratilo izgubljeno samopouzdanje, niti je stvorilo nužan osjećaj sigurnosti, pa su se zapadnoeuropski čelnici obratili Sjedinjenim Državama i zatražili od predsjednika Trumana da se uključi i preuzme obvezu europske obrane.

²⁶ Kissinger, H., *Diplomacy*, Simon & Schuster, New York, 1994., p. 456.

²⁷ Gaddis, J. L., *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy*, Oxford University Press, Oxford-New York, 1982., p. 72.

Nakon što su SAD započele i formalno pregovore u prosincu 1948. godine o pitanju sigurnosti sjevernoatlantskog područja s državama Bruxelleskog saveza, 4. travnja 1949. godine u Washingtonu SAD, Velika Britanija, Kanada i devet europskih država stvaraju transatlantski obrambeni vojno-politički NATO-savez. Glavna svrha saveza bila je u jačanju sustava sigurnosti u području Sjevernog Atlantika jasnim iskazivanjem odlučnosti potpisnica sporazuma da iskoriste pravo na skupnu/kolektivnu samoobranu u slučaju napada. SAD zadobivaju vodeće mjesto u NATO-savezu, što prije svega sobom nosi obvezu igranja uloge štita, financijera i glavnog opskrbljivača. Savez nije imao regionalni karakter, već je bio utemeljen na načelu skupne/kolektivne samoobrane, kako je to bilo postavljeno u članku 51. Povelje UN.²⁸ Sovjetski Savez je protestirao zbog “kršenja” duha UN te dovođenja u stanje “okruženja”, jer je prema sporazumu napad na jednu od članica NATO-saveza značio napad na sve njegove članice.

Iako je stvoren kako bi ispunjavao obrambeno-vojnu svrhu odvratanja od agresije, posebno zbog američkog atomskog monopola, Sjevernoatlantski savez je odigrao i stabilizacijsku političko-ekonomsku ulogu jačanja zapadnoeuropskog i transatlantskog jedinstva, unutarnje strukturne konsolidacije te sveobuhvatne tijesne integracije članica NATO i SAD.²⁹ Pridružujući se organizaciji Sjevernoatlantskog saveza u travnju 1949. godine, Sjedinjene Države prekinule su s tradicijom nevoljkosti prihvaćanja obvezujućeg savezništva. Europske države, s druge strane, zatražile su od SAD da preuzmu obvezu njihove obrane u trenutku kad su se zapadnoeuropske države približile jedinstvenom stavu nastalom pod pritiskom prijetnje koja se snažno pojavljivala s Istoka. Niz događaja izazvanih komunističkim preuzimanjem vlasti udarom u Čehoslovačkoj te blokadom Berlina, kao i ohrabrenje proizišlo iz gospodarskog oporavka koji se ipak počeo bilježiti, stvorili su kod zapadnoeuropskih vlada povoljno ozračje za postizanje zajedničkog stava u pitanjima sigurnosti te upućivanje poziva Sjedinjenim Državama da aktivno sudjeluju u izgradnji zapadnoeuropskog sigurnosnog sustava.³⁰

Sukladno svojim doktrinarnim načelima, izloženim u obraćanju Kongresu u ožujku 1947. godine i ostvarenim kroz politiku zadržavanja, Truman prihvaća poziv zapadnoeuropskih zemalja te prvi put u svojoj povijesti, u travnju 1949. godine, Sjedinjene Države preuzimaju obvezu savezništva i pridružuju se organizaciji Sjevernoatlantskog saveza-NATO. Truman je predložio potpisivanje saveza na rok od dvadeset godina, kako bi u zajedničkoj obrani integrirao SAD, Kanadu, Veliku Britaniju, Francusku i osam drugih atlantskih zemalja. Prema odredbama ugovora o formiranju saveza, napad na jednu od članica smatrao bi se napadom na cijeli NATO. Truman je uspio uvjeriti Kongres da ugovor o zajedničkoj obrani ne uključuje i obvezu ulaska Sjedinjenih Država u rat bez kongresnog pristanka. Problem nedostatnih resursa prevladan je očekivanjima da će jasno preuzimanje obveza obrane Zapadne Europe po sebi odvratiti sovjetsku stranu od daljnje eskalacije te posebne mjere neće biti nužno niti poduzimati. Truman je

²⁸ Wilcox, O. F. – Kalijarvi, V. T., *Recent American Foreign Policy: Basic Documents 1941-1951*, Appleton-Century-Crofts, Inc, New York, 1952., pp. 868-886.

²⁹ Feis, HH., *From Trust to Terror*, W. W. Norton and Company, Inc, New York, 1970., pp. 65-7.

³⁰ Sellers, C. – May, H. – McMillen, R. N., *Povijest Sjedinjenih Američkih Država*, Barbat, Zagreb, 1996., str. 359.

odbio preuzeti obvezu stacioniranja dodatnih vojnih snaga u Europi, oživljavajući stari koncept o Sjedinjenim Državama kao “arsenalu” koji opskrbljuje oružjem europske države i njihovu živu silu.³¹

U očima kreatora američke vanjske politike tijesna veza gospodarskog oporavka, političke stabilnosti i sigurnosti od vanjske agresije činila je srž europskog problema. Međutim, pitanje europske budućnosti nadmašivalo je važne ciljeve postizanja mira i sigurnosti, jer je valjalo proniknuti u samu narav američkih nacionalnih interesa i svijeta u kojem se moraju ozbiljiti. Postavilo se pitanje o tome što Trumanova administracija doista želi u Europi: nezavisnu, na sebe oslonjenu skupinu sila koja povezuje što je moguće veći dio Europe ili sferu utjecaja usko povezanu uz Sjedinjene Države? Kako je wilsonijanska tradicija u američkoj javnosti još uvijek bila snažna, nije bilo moguće zauzimati se za organiziranje saveza koji bi štitiio teritorijalni *status quo* u Europi. Stoga je Truman naglašavao da se NATO nikako ne smije povezivati s tradicionalnim savezima sklapanim radi zaštite ravnoteže snaga, jer se njegovim formiranjem doprinosi sveukupnom jačanju vlastite obrane i stvaranju pretpostavki za vođenje politike s “pozicija snage”.³²

Neuspjeh američko-sovjetskih pregovora i izostanak sporazuma u ključnim pitanjima poslijeratnog svijeta i nastavljanja odnosa suradnje i savezništva iz razdoblja Drugog svjetskog rata, uspjeh Marshallova plana i NATO-a, te spremnost samih zapadnoeuropskih političkih vodstava da prihvate utjecaj Sjedinjenih Država, uvjetovali su da zagovornici one struje koja je imala viziju multipolarnog svijeta i Europe kao nezavisne treće sile, izvan i pored SAD i SSSR-a, izgube utjecaj na određivanje smjera američke vanjske politike i budu potisnuti iz Trumanove administracije. Prevaguje odnijela skupina koja je zagovarala isključivo stvaranje zasebne i jedinstvene zapadne vojne protuteže percipiranoj opasnoj prijetnji globalne ekspanzije istočno-sovjetskog monolita, koja se nadvila nad krhkom europskom ravnotežom snaga. Uspostavu euroatlantskog saveza SAD i zapadnoeuropskih država, a ne samo užeg i nedostatnog saveza ekskluzivno zapadnoeuropskih država, prouzročila je nevjerica zapadnoeuropskog političkog i državnog vodstva u smisao samostalnog organiziranja obrambenog saveza zbog nedoumica oko dugotrajnosti cijelog procesa, njegova neizvjesna ishoda i moguće velike cijene.³³

Zaključne napomene

Kratka geneza američke vanjske politike od konca Drugog svjetskog rata do početka razdoblja hladnog rata u međunarodnim odnosima te formiranje NATO-a pokazuje da su današnje bitne teme međunarodnog poretka, njegovih struktura, intervencionizma i uporabe sile za postignuće političkih ciljeva već jednom bile na dnevnom redu velike debate. Odgovori koji su tada dati činili su okvir i podlogu svjetske politike do početka

³¹ Gaddis, J. L., *The Long Peace*, Oxford University Press, New York-Oxford, 1987., p. 63.

³² Kissinger, H., *Diplomacy*, Simon & Schuster, New York, 1994., pp. 457-462.

³³ Gaddis, J. L., *The Long Peace*, Oxford University Press, New York-Oxford, 1987., p. 70-71.

devedesetih godina. U prijelaznom razdoblju koje je nastupilo nakon završetka hladnoratovske bipolarne konfrontacije osjeća se kumuliran efekt prethodne epohe, te se bilježi nastavak procesa demokratizacije međunarodnih odnosa i izgradnje međunarodnog poretka. Riječ je o kontinuitetu procesa geopolitičke konsolidacije i izgradnje europskog sustava suverenih država na demokratskim i tržišnim osnovama što je zahvatilo svijet nekadašnjih komunističkih federacija. Iz hladnoratovskog razdoblja blokovskog sučeljavanja područje srednje i istočne Europe ušlo je u fazu u kojoj prevladavaju odnosi suradnje i težnje za što bržim i cjelovitijim europskim integriranjem. Odlučujuću riječ u provedbi ovih procesa onda i danas imaju demokratska politička vodstva zemalja Sjevernoatlantskog saveza. Glavni subjekti međunarodnog poretka poslije epohe hladnog rata, te novih odnosa suradnje, i nadalje ostaju suverene države, ali se sada one moraju legitimirati i svojim unutarnjim demokratskim bićem te poštivanjem načela međunarodnog poretka, sukladno zahtjevima sve snažnijeg procesa globalizacije.

Literatura

- Andrew, C., *For the President's Eyes Only*, Harper Collins Publishers, New York, 1995.
- Barišić, A., Sustav međunarodne sigurnosti u razdoblju poslije hladnog rata i položaj Hrvatske, *Politička misao*, 1994., Vol. XXXI, br. 1, str. 44-69.
- Barišić, A., The UN Peace-Keeping Operations in the Post-Cold-War Period: the Example of Croatia, *Balkan Forum*, 1994., Vol. II, No. 2, pp.73-104.
- Bekić, D., *Jugoslavija u hladnom ratu: Odnosi sa velikim silama 1949-1955*, Globus, Zagreb, 1988.
- Feis, HH., *From Trust to Terror*, W. W. Norton and Company, Inc, New York, 1970.
- Gaddis, J. L., *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy*, Oxford University Press, Oxford-New York, 1982.
- Gaddis, J. L., *The Long Peace*, Oxford University Press, New York-Oxford, 1987.
- Gaddis, J. L., *The United States and the Origins of the Cold War 1941-1947*, Columbia University Press, New York, 1972.
- Gaddis, J. L., *We Now Know – Rethinking Cold War History*, Clarendon Press, Oxford, 1997.
- Graber, D. A., *Crisis Diplomacy*, Public Affairs Press, Washington, D.C., 1959.
- Gurtov, M., *The United States Against the Third World: Antinationalism and Intervention*, Praeger Publishers, New York, 1974.; AYOB, M. (ed.), *Conflict an Intervention in the Third World*, Croom Helm, London, 1980.
- Hill, N., *Contemporary world politics*, Harper & Brothers, New York, 1954.
- Keefe, J. W. – Abraham, J. H. – Flanigan, H. W. – Jones, O. C. – Ogul, S. M. – Spanier, W. J., *American Democracy – Institutions, Politics, and Policies*, Second Edition, The Dorsey Press, Chicago, 1986.
- Kennan, F. G., *Memoari 1925-1950*, Otokar Keršovani, Rijeka, 1969

- Kissinger, H., *Diplomacy*, Simon & Schuster, New York, 1994.
- Landau, S., *The Dangerous Doctrine: National Security and U.S. Foreign Policy*, A Pacca Book/Westview Press, Boulder and London, 1988.
- Leffler, P. M., *A Preponderance of Power – National Security, the Truman Administration, and the Cold War*, Stanford University Press, Stanford, California, 1992.
- May, E. R. (ed.), *American Cold War Strategy: Interpreting NSC 68*, Bedford Books of St. Martin's Press, Boston-New York, 1993.
- Pribičević, S., *Diktatura kralja Aleksandra*, Globus, Zagreb, 1990.
- Robertson, C., *International politics since World War II.*, 2nd ed., John Wiley & Sons, New York, 1975.
- Szulc, T., *Then and now: how the world has changed since WW II*, William Morrow and Company, Inc., New York, 1990.
- Sellers, C. – May, H. – McMillen, R. N., *Povijest Sjedinjenih Američkih Država*, Barbat, Zagreb, 1996.
- Thomas, H., *Armed Truce: The Beginning of the Cold War 1945-6*, Hamish Hamilton Ltd., London, 1986.
- Truman, S. H., *Memoirs of Harry S. Truman: Vol. 2.: Years of Trial and Hope*. (Reprint. Originally published: Memoirs. Garden City, N.Y., Doubleday, 1955-1956), A Da Capo paperback, New York, 1986.
- Wilcox, O. F. – Kalijarvi, V. T., *Recent American Foreign Policy: Basic Documents 1941-1951*, Appleton-Century-Crofts, Inc, New York, 1952.

Ante Barišić

*NATO AND THE US FOREIGN POLICY:
ON THE OCCASION OF NATO'S FIFTIETH ANNIVERSARY, THE
KOSOVO CRISIS, AND THE NEW STRATEGIC CONCEPT*

Summary

The author analyses the process of democratisation of international relations and the future configuration of international order following the end of the era of bipolar confrontation and the establishment of cooperation in the world which has witnessed the change in the key actors' roles regarding their approach to the resolution of the post-cold-war crises which jeopardise the world's peace and stability.

First, the author provides a short outline of the genesis of the evolution of the US foreign policy, from the end of World War II to the beginning of the cold war and the formation of NATO. He points out that today's agenda of the international order, its structures, interventionism, and use of force in achieving political objectives, were already shaped at that time. The suggestions put forward constituted the framework and the foundation for the world politics until the late 80s; the cumulative effect of these responses on today's attempts at solving post-cold-war crises enables us to evaluate the roles and behaviour of individual actors in the resolution of the Kosovo crisis.

The maintenance of peace and stability in the post-cold-war world in the circumstances of cooperation and partnership requires an appropriate approach and manner of resolving the crises triggered off by the collapse of communist federations. Imperial policies and regimes must be eliminated while the process of the geopolitical consolidation and the creation of independent and sovereign states in Central and Eastern Europe (and in Euro-Asia on the whole), built around the democratic and market principles, must be wrapped up. The new political leaders (mostly leftist) in the countries that for over fifty years (and now through the Kosovo crisis) have been developing the trans-Atlantic alliance within the military-political framework of NATO (based on the same values, principles, and goals), are now developing appropriate strategies for the post-cold-war hotspots (based on the accumulated experiences).